

Риёзус солиҳийн шарҳи / Риёзус солиҳийн шарҳи / 693-ҳадис

693 - عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعُهُ؛ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [خ 24، م 36].

693. Ибн Умар розияллоху анҳумодан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам ансорлардан бирининг ёнидан ўтдилар. У биродарини (ортиқча) ҳаё хусусида койиётган эди. Шунда у зот: **«Уни тек қўй, чунки ҳаё иймондандир!»** дедилар».

Муттафақун алайҳ.

Шарҳ: Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам ўтиб кетаётсалар, бир киши укасига (биродарига): «Ҳадеб уятчан бўлаверасанми, уятчанликнинг нима кераги бор», деган маънода гапирётган экан. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам у кишига: «Уни тек қўй! Ҳаё иймондандир!» дебдилар. Демак, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам у кишига ҳаёни камчилик маъносида танқид қилмасликни буюриб, ҳаёнинг иймондан эканини айтганлар. Бу нарсани яхшилаб тушуниб олишимиз керак.

Худди шу ҳадиснинг яна бир ривояти ҳам бор:

Ибн Умардан ривоят қилинади: «Набий соллаллоху алайҳи васаллам укасини ҳаё борасида тергаётган кишининг олдидан ўтдилар. Ҳатто у: «Сени ураман», деяётган эди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам: «Уни тек қўй! Ҳаё иймондандир», дедилар».

Ҳаё иймонни мукаммаллигидандир. Чунки ҳаёли киши ёмон амалларни қилишдан ўзини тўхтатади. Ҳаё тоатга ундайди. Ҳаё бу инсон жибилятида бор бўлган ғариза бўлиб, хулқланиш, уни касб қилиш ва шариат одобларига амал қилиш орқали кучайтирилади.

Ҳаё сўзи луғатда уятсизликнинг тескарисини англатади. Бошқача қилиб айтганда «Ҳаё айбдан ва ёмонланишдан қўрқиб ўзини паст олиш ва ўзгаришдир».

Уламолар ҳаёни турлича таъриф қилганлар:

Журжоний: «У нафянинг бир нарсадан тортиниши ва маломатдан ҳазир бўлиб уни тарк қилишидир», деган.

Яна: «У қабиҳни тарк қилишга боис бўладиган ва ҳақ эгасининг ҳақида нуқсонга йўл қўйишни ман қиладиган хулқдир», деган.

Ибн Муфлиҳ Ҳанбалий: «Ҳаёнинг ҳақиқати у бир хулқ бўлиб гўзал нарсани қилишга, ёмон нарсани тарк этишга боисдир», деган.

Ҳаёнинг турлари:

Ҳаё икки хил: туғма ва касб қилинган бўлади.

Касб қилинган ҳаёни шариатда иймоннинг шўъбаларидан бири деб ҳисобланган. Чунки, шариатда ўша ҳаё талаб қилинган, туғма ҳаё эмас. Чунки туғма ҳаё ўз-ўзидан бор нарса. Гоҳида шахс касб қилинган ҳаёни ўзига яхши сингдирса худди туғма ҳаё даражасига етиши ҳам мумкин.

Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васалламда ҳаёнинг икки тури ҳам жам бўлган эди. Набий саллоллоҳу алайҳи васаллам туғма ҳаёда чачвони ичидаги қиздан ҳам ҳаёлироқ эдилар. Касб қилинадиган ҳаёда эса, энг баланд чўққида эдилар.

Муновий: «Ҳаё икки хил бўлади.

Биринчиси нафсоний. У барча нафсларда халқ қилинган бўлади. Мисоли авратни очишдан ёки одамлар ҳузурда жинсий яқинлик қилишдан ҳаё қилиш кабилар.

Иккинчиси иймоний. У мусулмоннинг Аллоҳ таолодан қўрқиб ҳаром ишларни қилишдан тийилишидир», деган.

Маъсиятлар ҳаёни кеткизади:

Маъсиятларнинг касофатларидан бири қалб ҳаёти моддаси бўлган ҳаёни кетказишидир. Ҳаё барча яхшиликларнинг асосидир. Унинг кетиши барча яхшиликларнинг кетишидир.

Маъсиятлар аста – секин ҳаёни заифлаштириб бориб, бир йўла йўқ қилиб юбориши ҳам мумкин.

Уламолар ҳаёни ўн хилга тақсимлашган:

1. Жиноят ҳаёси.

Яъни, банданинг қилган жиноятдан ҳаё қилиши. Бунга мисол Одам Ота алайҳиссаломнинг жаннатда қочгандаги ҳаёси. Аллоҳ таоло:

«Мендан қочмоқдамисан, эй Одим?» деди.

«Йўқ» Эй Роббим! Сендан ҳаё қилиб», деди.

2. Нуқсон ҳаёси.

Бунга кечасию кундузи чарчамай тасбиҳ айтадиган фаришталарнинг ҳаёси мисол. Қиёмат куни бўлганда улар: «Роббимиз! Биз Сенга ҳақиқий ибодат қила олмадик», дейдилар.

3. Улуғлаш ҳаёси.

Бу маърифат ҳаёси бўлади. Банданинг ҳаёси Роббиси ҳақидаги маърифатига қараб бўлади.

4. Карамлилик ҳаёси.

Бунга Набий саллоллоҳу алайҳи васалламнинг Зайнаб онамизга уйланишларида ўзлари валиймага таклиф қилган саҳобалардан қилган ҳаёлари мисол. У зот ҳаё қилиб уларга, туринглар дея олмадилар.

1. Истиҳола ҳаёси.

Бунга Али розияллоҳу анҳу истиҳоласи мисол бўлади.

Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: «Кўп мазийлик одам эдим. Қизларининг истиҳоласи учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўрашга уялар эдим. Бас, ал-Микдод ибн ал-Асвадга буюрдим. У Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўради. У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Закарини ювади ва таҳорат қилади», дедилар».

(Имом Бухорий, Муслим ва Абу Довуд ривояти).

6. Ўзини паст санаш ҳаёси.

Бунинг мисоли банда ўзини паст санаб Аллоҳ таолодан ҳожатини сўрашга ҳаё қилиш киради. Бунинг сабаби иккита:

Биринчиси сўровчи ўзини ҳақир ва гуноҳларини катта ва кўп санайди.

Иккинчиси Сўралувчи Зот – Аллоҳ таолони улуғ санайди.

7. Муҳаббат ҳаёси.

У муҳибнинг маҳбубидан қиладиган ҳаёсидир. Ҳаттоки, маҳбубнинг ўзи йўқ бўлса ҳам уни эслаган муҳиб қалбидан ҳаё қилади ва юзида уни аломатлари пайдо бўлади. Шунингдек, муҳиб маҳбубига тўсатдан йўлиқиб қолганда қаттиқ сесканиб кетади.

8. Бандалик ҳаёси.

Бу муҳаббат билан хавф аралаш ва маъбудига ибодати мос эмаслигини мушоҳада қилиш ҳаёсидир. Албатта, маъбуднинг қадри бундан юксак эканини билиш оқибатидан чиққан хижолатлик ҳаёсидир.

9. Иззат ва шараф ҳаёси.

Катта ва улуғ нафсдан ўз қадрига муносиб бўлмаган сарф харажат, адо ёки эҳсон бўлгандаги ҳаё. Бундай ҳолда у ўз нафсининг иззати ва шарафи туфайли ҳаё қилади.

10. Кишининг ўзидан ўзи ҳаё қилиши.

Бу шарафли ва азиз нафсларнинг ўзига нуқсонни раво кўргани учун ҳаёсидир. Бунда ўзидан ўзи ҳаё қилади, уялиб кетади. Худди унинг иккита нафси борга ўхшаб қолади.

Биринчиси билан бошқасидан ҳаё қилади. Бу энг баркамол ҳаёдир. Чунки банда ўзидан ўзи ҳаё қилса – уялса, ўзидан бошқадан ҳаё қилиши – уялиши турган гап.

Амри маъруф ва ҳаё

Ҳақиқий ҳаё амри маъруф ва наҳйи мункардан ман қилмайди.

Бу ҳақда «Фазлуллоҳис Сомад» номли китобда қуйидагилар келган: «Ҳаё соҳиби гоҳида ҳақ билан юзма юз келишга ҳаё қилиб амри маъруф ва наҳйи мункарни тарк қилиши мумкин. Гоҳида ҳаё уни баъзи ҳуқуқларни риоя қилмаслигига сабаб бўлиши мумкин. Бунга ўхшаш нарсалар одатда учраб туради.

Ушбу гапларни айтадиганларга жавобим шулки, бу ҳаё эмас, балки ожизлик, кўрқоқлик ва хорликдир. Буни ҳаё дейиш мажоз бўлиши мумкин холос. Қачон ҳаё қилинаётган нарсанинг қабоҳати ҳақиқий бўлгандагина ундан қилинган ҳаё ҳақиқий бўлади. Баъзи одамларга ёқмайдиган аммо ўзи аслида яхши бўлган нарсадан тортиниш ҳаё бўлмайди. Аксинча ундай нарсадан тортиниш ундан кўра қабоҳатлироқ бўлади. Бунинг мисоли баъзи содда аёлларнинг безори хилват жойда тўсиб тажовуз қилмоқчи бўлганда,

одамлар билиб қолса уят бўлади деган ҳаёл билан дод солиб ёрдам сўрамаслигидир. Аслида унинг дод солиши тажовузга учрашидан яхши. Шунинг учун ҳам Набий саллоллоҳу алайҳи васаллам: «Ҳаё фақат яхшилик келтиради», деганлар. Ана ўша ҳақиқий ҳаёдир. Расулуллоҳ саллоллоҳу алайҳи васалламнинг чачвонидаги бокира қиздан ҳам ҳаёлироқ эканлари собит ҳақиқатдир. Аммо Аллоҳ таолонинг ҳурмати оёқ ости қилинганда У зотнинг ғазаблари олдида ҳеч нарса тура олмас эди. У зот биз учун ўрнақдирлар».

Ҳаё нимадан пайдо бўлади?

Жунайд раҳматуллоҳи алайҳ: «Ҳаё неъматларни кўришдир ва нуқсонларни кўришдир. Иккисининг орасида ҳаё туғиладир», деган.

Абул Фидо Исмоил Ҳаравий: «Ҳаё муҳаббат ила ўралган улуғлашдан ҳаё туғилади», деган.

Қуръони Каримда ҳаё иккита оятда зикр қилинган.

Аллоҳ таоло «Қасас» сурасида: **«Бас, икковларидан бири ҳаё билан юриб келиб: «Отам сенга бизларга суғориб берганинг ҳаққини бериш учун чақирмоқда», деди. Қачонки унга келганида ва қиссани айтиб берганида, у: «Қўрқма, золим қавмлардан нажот топдинг», деди»**, деган (25 - оят).

Мусо алайҳиссаломнинг олдиларига ҳалиги икки қизнинг бири ҳаё билан уялибгина келиб: «Отам сенга бизларга суғориб берганинг ҳаққини бериш учун чақирмоқда», деди».

Бу оятда Шуъайб алайҳиссаломнинг қизлари ҳаё асосида тарбия топганлари алоҳида таъкидланмоқда.

Ҳадиси шарифда иймоннинг шўъбаларидан айнан ҳаё зикр қилинган. Зеро, ҳаё барча фазилатлар боши ва иймоннинг қолган бўлакларига ундовчи сифатдир. Унинг аҳамияти беқиёс. Шарм бандани дунё шармандачилиги ва охират азобидан огоҳ этиб, маъсиятлардан тўсади.

Манба: hadis.islom.uz

HADIS.ISLOM.UZ
NUBUVVAT MARVARIDLARI

